

Wiktor Hahn

"Bücherkunde zur Geschichte und Literatur des Königreichs Polen", W. Recke, A. M. Wagner, Leipzig-Warschau 1918 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 16/1/2, 120-123

1918

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzje i sprawozdania.

Bücherkunde zur Geschichte und Literatur des Königreichs Polen von **Dr. W. Recke** Assistenten bei der Archivverwaltung des Generalgouvernements Warschau und **Dr. A. M. Wagner** wissenschaftlichen Hilfsarbeiter beim Verwaltungschef des Generalgouvernements Warschau. Verlag der deutschen Staatsdruckereien in Polen, Warschau. Verlag von Felix Meiner, Leipzig, Deutsche Staatsdruckerei Warschau. 1918, 8-vo, str. X + 1 nlb. + 242.

Wymieniony w tytule podręcznik bibliograficzny, przeznaczony według przedmowy wydawców przede wszystkim dla czytelników niemieckich, ma za zadanie ułatwić im przegląd bogatego materiału bibliograficznego w odniesieniu do historii i literatury polskiej. Czytelnik niemiecki, nie znający języka polskiego, nie może korzystać z podstawowych bibliografii Estreichera i Finkla, stąd książka, przedstawiająca tylko wybór rzeczy istotnie najważniejszych, zgrupowana w obu działach systematycznie, może być istotnie pożądanym nabytkiem dla społeczeństwa niemieckiego, które dotąd takiej pracy jeszcze nie posiadało.

Część pierwsza, opracowana przez dr. W. Reckego, obejmująca dział historyczny (str. 1—100), zawiera następujące działy: Prace ogólne: *a*) prace ogólnie orientujące, *b*) bibliografie, *c*) encyklopedye, *d*) czasopisma, *e*) archiwa i biblioteki. II. Historia polityczna: 1) ogólne prace. *a*) źródła, *b*) opracowania. 2) Przedstawienia szczegółowe *a*) do r. 1572, *b*) 1572—1669, *c*) 1669—1697, *d*) 1697—1764, *e*) 1764—1795, *f*) 1795—1815, *g*) 1815—1831, *h*) 1831—1864, *i*) od r. 1864. III. Ustrój i zarząd państwa. 1) Źródła ogólne i opracowania. 2) Działy poszczególne: *a*) ustrój i zarząd państwa, *b*) król, urzędy dworskie i państwowe, *c*) szlachta, *d*) ustrój parlamentarny, *e*) ustrój miast i mieszczanństwo z uzupełnieniami na str. 196 i 197, *f*) cechy, *g*) wsi, kwestya włościańska, gospodarstwo rolne, *h*) samorząd, *i*) leśnictwo i łowiectwo. IV. Skarbowość: *a*) ogólne, *b*) podatki, *c*) cła. V. Nauka prawa: *a*) bibliografie i czasopisma, *b*) historia prawa, *c*) źródła prawa, *d*) prawo mazowieckie, *e*) prawo niemieckie, *f*) sądownictwo, *g*) poszczególne dyscypliny prawne, *h*) prawodawstwo rosyjskie. VI. Religia: *a*) katolicyzm, kościół unicki, *b*) maryawityzm, *c*) protestantyzm, *d*) judaizm, *e*) wolnomulactwo. VII. Oświata. VIII. Kultura materialna: *a*) prace ogólne, *b*) handel, *c*) waluta, *d*) komunikacja (koleje-poczta),

e) górnictwo, f) industria. IX. Wojsko, X. Lecznictwo, XI. Nauki pomocnicze: a) dyplomatyka, b) pieczęcie, c) monety i medale, d) heraldyka.

Część druga, „literatura“ (str. 163—196), opracowana przez dr. A. M. Wagnera, poprzedzona krótkim zarysem historii literatury polskiej (str. 105—109), dzieli się na następujące grupy: I. Wiadomości ogólne: 1) Prace ogólne, zwłaszcza służące do poznania psychiki polskiej, 2) bibliografie, 3) antologie. II. Zbiorowe opracowania historii literatury polskiej. III. Czasopisma. VI. Najdawniejsze pomniki i literatura średniowieczna. V. Humanizm i reformacja. VI. Wiek złoty: 1) Łacińskopolscy poeci, 2) Pierwsze druki, 3) Tłumaczenia biblii, 4) Prozaicy, 5. Rej i Kochanowski, 6. Satyrycy i sielankopisarze, 7. Początki teatru, 8. Piotr Skarga. VII. Wiek XVII. i pierwsza połowa wieku XVIII. VIII. Wpływy obce. IX. Czasy Stanisława Augusta: 1) Pieśń ludowa, 2) Ogólne, 3) Mochnacki. Brodziński. Poeci ukraińscy, 4) Lelewel i Wilno, 5) Trzej wieszczowie narodu, 6) Poeci emigracyjni, 7) Liryka i romans. XI. Modernizm: 1) Liryka, 2) Romans, 3) Dramat i teatr.

W dodatku pomieszczono w końcu bibliografię sztuki polskiej (str. 201—204): 1) Prace zbiorowe i leksykalne, 2) Średniowiecze i renesans, 3) Architektura, 4) Malarstwo i plastyka, 5) Najwybitniejsi artyści, 6) Miniatury. Kończy książkę spis alfabetyczny autorów, wymienionych w zestawieniu bibliograficznym, zawierający także spis ich prac, uwzględnionych w poszczególnych działach (str. 205—242).

Podany przegląd treści świadczy najlepiej o obfitości materiału uwzględnionego przez wydawców, świadczyć też może o tem ilość pozycji, wynosząca w przybliżeniu (wydawcy nie liczą bowiem artykułów) około 3000 numerów. Mając na względzie przedewszystkiem społeczeństwo niemieckie, wydawcy uwzględniają w szerokim zakresie rzeczy, ogłoszone w języku niemieckim, m. i. notują wszystkie tłumaczenia ważniejszych prac polskich na język niemiecki; partie te przedstawiają pewną wartość i dla czytelnika polskiego. Szkoda tylko, że nie zwrócono większej uwagi na streszczenia prac polskich w języku niemieckim, pomieszczane np. w *Buletynie Akademii Umiejętności w Krakowie*, w *Buletynie Towarzystwa dla popierania nauki polskiej*, rzeczy te dla obco-krajowców mogą być bardzo pożądaną pomocą w studyach. Tytuły prac polskich podane są w tłumaczeniu niemieckim. Wskazówki bibliograficzne przy poszczególnych pozycjach są na ogół wyczerpujące; przy niektórych jednak niema podanego miejsca i roku wydania; z reguły brak prawie wszędzie ilości stron przy cytowaniu dzieł.

Pragnieniem autorów było dać publiczności niemieckiej podręcznik, zaznajamiający ją z życiem duchowem polskiem, zwłaszcza zaś „z intensywną pracą naukową polską“. Pod tym względem książka spełnia cel swój dobrze, informuje w łatwy sposób o wszystkich najważniejszych kwestiach, podając książki, w których można znaleźć odpowiednie pouczenie. Bardzo często podają też wydawcy krótkie charakterystyki dzieł przytoczonych. Praca dokonana według wszelkich zasad naukowych, bardzo metodyczna, po większej części przedmiotowa. Możemy więc ją

powitać ze szczerem zadowoleniem, autorom zaś, którzy nie szczędzili żmudnej pracy w doprowadzeniu jej do końca, należy się uznanie za książkę, w której i polski czytelnik niejedno ciekawe dla siebie wyszuka i do której z pewnością nieraz zagładnie. W porównaniu z częścią drugą część pierwsza (historyczna) wypadła słabiej, w co jednak tutaj nie wchodzi ze względu na charakter Pamiętnika literackiego, zwrócił zresztą na to już uwagę prof. L. Finkel w recenzji, pomieszczonej w Kwartalniku historycznym z r. 1917, str. 487—488.

Jest rzeczą zrozumiałą, że przy pracach bibliograficznych trudno ustrzedz się omyłek mimo największej nieraz staranności: nie uniknęli ich także obaj wydawcy, którym ponadto niedostateczna znajomość języka polskiego sprawiała trudności. W nadziei, że książka niebawem pojawi się w nowym wydaniu, zestawiam najważniejsze omyłki, które należałoby przy drugim wydaniu sprostować. Przechodzę omyłki porządkiem stron, przyczem odsyłam także do sprostowań prof. Finkla, nie chcąc niepotrzebnie ich powtarzać. Strona 5: Barwińskiego *Bibliografia* historyi polskiej pojawia się od r. 1902; Orgelbranda *Encyklopedia powszechna mniejsza* ma jeszcze dwa dodatkowe tomy, wydane w r. 1911 i 1912; Glogera *Encyklopedia staropolska* liczy 4, a nie 3 tomy; s. 6: *Ateneum* warszawskie wychodziło od r. 1876 do 1902 i liczy 102 tomów a nie do 1901, i nie 100 tomów (ten sam błąd str. 100); *Przegląd powszechny* zaczął wychodzić od r. 1884 (nie 1864); s. 23: przy pracy Riesego w tytule ma być r. 1656, nie 1856; s. 37: przy pozycji Niemcewicz umieszczono fałszywie Ursyn na początku jako nazwisko; przy str. 54 należy dodać ważne dzieło Romana Komierowskiego: *Koła polskie w Berlinie 1847—1860; 1861—1866; 1879—1900*, Poznań, 1905, nn. 3 tomy; przy s. 62 należałoby koniecznie dodać choć najważniejsze opracowania dziejów Krakowa, Lwowa i Poznania, kiedy o innych miastach mniejszego nieraz znaczenia są wzmianki na s. 196 n.; przy s. 71 przy *Volumina legum* brak odsyłacza do s. 46; s. 90: dodaj J. Buzek *Studia z zakresu administracji wychowania publicznego*, I. Lwów, 1904; do s. 97 należy dodać: Szumowski Władysław: *Galicja pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego, pierwszego protomedyka 1772—1783*, Lwów, 1907; s. 101: Żychlińskiego *Złota księga szlachty polskiej* zaczęła wychodzić od r. 1879 (nie od 1902); S. 113 (i w indeksie 225) Łoziński, nie Łosiński. Przy Estreicherze niejasny dodatek o 2 tomach uzupełniających, brak też notatki, że bibliografii część III dotąd nie ukończona. Tamże: nie podano, że w miejsce Przewodnika bibliograficznego (od r. 1878, a nie jak mylnie 1877) wychodzi od r. 1914 w Krakowie Bibliografia polska; S. 114: w zbiorze antologii możnaby jeszcze wymienić: Eismonda *Antologia bajki polskiej*, Warszawa, 1915; *Satyra polska*. Antologia. Opracował. Jan Lemański, Warszawa, 1914; W. Bełzy: *Ojczyzna w pieśniach poetów polskich*, nadto dać odsyłacz do s. 187; s. 121: brak Szeli *Bibliografii czasopism wileńskich*, (1805—1860) w T. Papro-

ckiego: *Wiadomościach bibliograficznych* 1884—1886. Brak też *Książki* (Warszawskiej) 1901—1914; s. 123: do Przeglądu powszechnego są jeszcze dalsze spisy z r. 1896, 1902, 1908. Do Przewodnika naukowego i literackiego ogłosił Krček jeszcze drugi spis w r. 1914; tu też pominięto bibliografie Rozmaitości lwowskich i Dodatku do Gazety Lwowskiej przez W. Staniszewskiego (We Lwowie 1913); s. 129: dodać W. Hahna: *Bibliografię... literatury humanistycznej w Polsce za lata 1891—1910* (8 zeszytów), Lwów, 1894 nn.; s. 131: pod Rygiel czytaj Puteanus zam. Puteamus; s. 133: Praca Lavolée'ego wyszła też w języku francuskim p. t.: *La poésie latine en Fologne* w jego *Essais de littérature et d'histoire*, Paris, 1891; s. 138: (i s. 211 w indeksie) cz. Czarnik, nie Czernik; wydanie nowe pracy Kubali o Orzechowskim wyszło w r. 1906 we Lwowie; s. 141: zam. Pentasilea cz. Penteseila; s. 142: tytuł wydania Sarbiewskiego nie jasny: ma być editio omnium, quae adhuc prodierant, longe plenissima. Tu dodać też pracę Müllera (por. Pamiętnik literacki, 1917, s. 408); s. 146: lepsze monografie o Grochowskim są S. Windakiewicza z r. 1891 i A. Bełcikowskiego z r. 1892; s. 150: ma być Mandybur T., nie J. T.; s. 153: dalszy ciąg artykułu Estreichera o dramacie polskim był drukowany w r. 1854 w Dzienniku literackim. Do s. 157 dodaj: Trocki L. *Die Entwicklung der Oper in Polen*, Leipzig, 1867; Bylicki Fr. i Szczepański Alfr. *I. Die Musik in Polen, II. Das Theater in Polen*, Skizzen, Wien, 1892 str. 39; s. 158: przy Radziwiłłowej dodatek Neudruck niepotrzebny, bo wydanie komedii było tylko jedno; s. 168: opuszczono dalsze dwa tomy biografii Tretiaka o Zaleskim; s. 174: pominięto bibliografię o Słowackim za r. 1909 W. Hahna (Lwów, 1916). Należałoby także wspomnieć o Księdze pamiątkowej Słowackiego (1909), Krasieńskiego (1912), Skargi (1913); s. 176: w. 15 z góry podano mylnie nazwisko Piniego zam. K. Wojciechowskiego; s. 179: przykra pomyłka: Janka Cmentarnika pomieszczono jako utwór »Hans vom Friedhof (Pseudonym)«, nie zrozumiano, że to tłumaczenie tytułu; autorem naturalnie Kondratowicz; s. 187: w. 8 z góry czytaj Lemański; s. 192: pod Sarnecki czytaj Febris aurea; 195: pod Nowaczyński cz. Das neue Athen.

W części drugiej należało też odesłać czytelnika zaraz z początku do książki P. Chmielowskiego: *Metodyka historii literatury polskiej*, Warszawa, 1901.

W indeksie s. 218 mylnie złączono Jankowskiego Władysława i Czesława; s. 223: cz. Lavolée; s. 224: cz. Lewestam, Libelt; s. 225: cz. Mandybur T. i złącz obie pozycje razem; s. 236: pod Spasowicz złącz wszystkie pozycje razem; s. 238: pod Turowski S. należą tylko pozycje o Twardowskim i Kochowskim, inne pod Turowski K. J.

Lwów.

Wiktor Hahn.